

Р. О. Гаврік,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри цивільного права та процесу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький)

УДК 347.918.2

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАКОННУ СИЛУ РІШЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ

Здійснено дослідження змісту та умов набрання законної сили рішенням третейського суду. Також досліджено її юридичні властивості та правові наслідки, сформульовано зміст властивостей незмінності, неспростовності та виключності рішення третейського суду.

Ключові слова: законна сила, рішення третейського суду, незмінність, неспростовність, виключність.

Прийняття у 2004 році Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), а потім — і прийняття Закону України “Про третейські суди” надало право учасникам цивільних відносин передавати свої спори на вирішення не до органу державної судової влади — суду загальної юрисдикції (відповідному місцевому суду в місті, районі), а до недержавного органу — третейського суду (обраному сторонами у попередньо укладеній третейській угоді).

Відповідно виникла необхідність дослідження юридичних властивостей та сутності рішень, які ухвалюються третейським судом за результатами третейського розгляду, в тому числі з’ясувати, чи набирають такі рішення законної сили, і якщо набирають, то в яких межах.

Темі рішення третейського суду, що ухвалено у цивільній справі в Україні та Росії, була присвячена низка наукових публікацій, науково-практичних коментарів, дисертацій та монографій таких учених, як М. В. Коваль, Ю. Д. Притика, Ю. В. Білоусов, Л. А. Музика, В. В. Масюк, С. О. Курочкін, Ю. О. Скворцов, В. П. Самохвалов, С. О. Юлдашев та інші. Зазначені дослідження передусім були спрямовані на вдосконалення механізму правового регулювання вирішення цивільно-правових спорів у третейських судах. Окремо слід відзначити дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Ю. Д. Притики на тему: “Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин у третейському суді” [1]. Окремі пропозиції, висловлені в межах цього дослідження, надалі були враховані при прийнятті Закону України від 5 березня 2009 р., яким внесено зміни до Закону України “Про третейські суди”. У той же час не всі питання, пов’язані із вирішенням цивільних спорів у третейському суді, досліджені. Так, питання законної сили рішень третейських судів до цього часу в теорії цивільного процесу України майже не досліджувалось, ґрунтовні дослідження зазначеної теми проводились у російській юридичній доктрині, зокрема такими науковцями, як С. О. Курочкін та В. П. Гавриленко.

Метою статті є визначення поняття законної сили рішення третейського суду, її юридичних властивостей та правових наслідків, формулювання змісту властивостей незмінності, неспростовності та виключності цих рішень і випадків їх оскарження.

Питання законної сили рішення третейського суду чинним законодавством України не врегульовано, зокрема у ЦПК України та Законі України “Про третейські суди” не використовується поняття “законна сила”. У Законі України “Про третейські суди” використовуються лише поняття “обов’язковість рішення” (ст. 50) та “остаточність рішення” (ст. 51) [2].

Стаття 122 ЦПК України серед підстав для відмови у відкритті провадження у справі має такі дві підстави: “таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі у зв’язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав” [3]. Як бачимо, для того, щоб у відкритті провадження у справі було відмовлено судом, достатньо просто ухваленого третейським судом рішення, що не оскаржене та не скасоване, в той час як для судового рішення необхідний факт набрання ним законної сили.

У ст. 61 ЦПК України серед підстав для звільнення від доказування зазначається наявність судового рішення, що набрало законної сили. У той же час рішення третейського суду не вказано у зазначеному переліку [3].

Перш за все, необхідно відповісти на питання про те, чи набирає рішення третейського суду законної сили.

Законна сила судового рішення визначається як його якість, що характеризує судові рішення як акт правосуддя і забезпечує реалізацію владного веління, що міститься у рішенні, та визначеність у встановлених судовим рішенням правовідносинах [4, с. 42].

Зміст законної сили складають її статичний (остаточність судового рішення) та динамічний (обов’язковість судового рішення) елементи [4, с. 42].

Законна сила судового рішення існує за наявності таких умов, тобто обставин, з якими пов’язується визнання судового рішення таким, що набрало законної сили:

- а) відповідь суду на заявлені вимоги особи заявника про задоволення вимоги або відмову в такому задоволенні (або фіксування вирішення спору з ініціативи сторін в іншому процесі, або неможливість вирішення спору в цивільному судочинстві за наявності такої можливості в іншому, відмінному від цивільного судочинства, або встановлення певних обставин щодо осіб, які беруть участь у справі);

- б) неможливість для суду переглянути ухвалене ним судові рішення (незмінність судового рішення);

- в) неможливість перегляду судового рішення в апеляційному порядку (неспростовність судового рішення);

- г) неможливість повторного подання вимоги, що тотожна за сторонами, предметом, змістом та підставою, або оскарження встановлених фактів та обставин (виключеність судового рішення) [4, с. 111].

Правовими наслідками набрання судовим рішенням законної сили називаються визначеність правовідносин, встановлених судовим рішенням, та здатність судового рішення до реалізації, в тому числі примусової [4, с. 112].

Якщо аналізувати рішення третейського суду з точки зору його змісту, слід зазначити, що в юридичній літературі рішення третейського суду визначається як акт, яким спір вирішується по суті, тобто робиться висновок про повне або часткове задоволення позовних вимог чи про відмову в їх задоволенні [1; 5, с. 190]. Однак для того, щоб визнати рішення третейського суду таким, що набирає законної сили, необхідно з’ясувати, чи набуває воно властивостей незмінності, неспростовності та виключеності, оскільки правовий стан, за яким рішенням суду властиві ці властивості, у сукупності є умовою наявності у рішенням суду законної сили, оскільки теза про те, що за результатами третейського розгляду третейський суд приймає рішення, в якому дає відповідь на заявлені вимоги, заперечень не викликає. Якщо ж така відповідь не є чіткою, то відповідно до ст.ст. 47 та 48 Закону України “Про

третейські суди” третейський суд вправі ухвалити додаткове рішення (щодо вимог, які були заявлені під час третейського розгляду, але не знайшли відображення у рішенні) або роз’яснити прийняте (щодо нечітко висловлених положень у рішенні третейського суду).

Крім того, відповідно до ст. 49 Закону України “Про третейські суди” третейський суд вправі внести зміни до ухваленого ним рішення з власної ініціативи або за заявою сторони третейського розгляду, а саме — виправити у рішенні арифметичні помилки, описки або інші неточності [2]. В інших випадках третейський суд, що ухвалив рішення, не вправі змінювати ухвалене ним рішення, виходячи із тези про остаточність рішення третейського суду, встановленої ст. 51 Закону України “Про третейські суди”, а також того, що ст. 49 “Виправлення рішення” містить вичерпний перелік підстав для внесення змін у текст судового рішення третейським судом. Таким чином, можна казати про незмінність рішення третейського суду вже з моменту його оголошення.

Неспростовність рішення третейського суду — це неможливість для третейського та державного суду переглядати оголошене рішення третейського суду по суті та неможливість для сторін ставити питання про такий перегляд. Щодо рішень третейського суду відсутня можливість застосування апеляційного або касаційного порядку оскарження, так само як і перегляду за нововиявленими обставинами, чого не можна сказати про рішення суду, ухвалене судом першої інстанції у цивільній справі. Укладаючи третейську угоду, сторони беруть на себе ризики, пов’язані з неможливістю надалі використовувати існуючий у ЦПК України механізм виправлення судових помилок.

Відповідно до ст. 51 Закону України “Про третейські суди” рішення третейського суду є остаточним і оскарженню не підлягає, крім випадків, передбачених цим Законом [2]. Ч. 2 цієї статті передбачає, що рішення третейського суду може бути оскаржене сторонами, третіми особами, а також особами, які не брали участь у справі, у разі, якщо третейський суд вирішив питання про їх права й обов’язки до компетентного суду відповідно до встановлених законом підвідомчості та підсудності справ.

Крім того, рішення третейського суду може бути оскаржене та скасоване з таких підстав:

- 1) справа, по якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;
- 2) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;
- 3) третейську угоду визнано недійсною компетентним судом;
- 4) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам статей 16–19 цього Закону;
- 5) третейський суд вирішив питання про права й обов’язки осіб, які не брали участь у справі [2].

Строк для оскарження рішення третейського суду становить три місяці з моменту прийняття рішення третейським судом, а у випадку, якщо суб’єктами оскарження виступають особи, які не брали участі у справі, але третейський суд вирішив питання про їх права й обов’язки, — три місяці з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття рішення третейського суду.

Як бачимо, перелік підстав для оскарження, передбачений ст. 51 Закону України “Про третейські суди”, вичерпний і стосується лише порушень вимог Закону України “Про третейські суди” та третейської угоди сторін щодо повноважень третейського суду вирішувати цю справу, тобто фактично таке оскарження є не

оскарженням по суті ухваленого судового рішення, а оскарженням, близьким до касаційного.

Виняток становить лише така підстава для скасування рішення третейського суду, як вирішення третейським судом питання про права й обов'язки осіб, які не брали участь у справі, однак зазначена підстава, що з'явилася у Законі України "Про третейські суди" лише 2009 року, була запроваджена українським законодавцем виключно у зв'язку із практикою ухвалення рішень третейськими судами, коли боржники, щодо яких вони були ухвалені дізнавалися про нього лише на етапі примусового виконання рішення третейського суду.

У будь-якому випадку суд першої інстанції у цивільній справі про оскарження рішення третейського суду може скасувати його лише із підстав, які прямо передбачені у ст. 51 Закону України "Про третейські суди", а процедура розгляду таких справ, передбачена главою 1 розділу VII ЦПК України, виключає можливість повторного дослідження судом встановлених третейським судом обставин.

У зв'язку із цим, можна стверджувати, що рішення третейського суду є неспростовним з моменту його прийняття третейським судом і надалі може бути оскаржене та скасоване судом першої інстанції лише з формальних підстав, передбачених ст. 51 Закону України "Про третейські суди".

Тому можна погодитися із російським науковцем М. А. Дубровіною, яка зазначала, що стадія перегляду рішень третейського суду має касаційний характер, тобто стосується рішень, які вже набрали законної сили [6, с. 25].

Виключність рішення третейського суду можна визначити як неможливість для осіб, які брали участь у справі, заявляти позов, тотожний уже дозволеному, у третейському та державному суді, а для третейського та державного суду — неможливість прийняття до свого провадження і розгляду такого позову. Виключність рішення третейського суду створює обов'язок відмовити у прийнятті позовної заяви, закрити провадження у справі. Російський вчений-юрист М. Е. Морозов відзначає, що якщо рішення третейського суду набрало законної сили, то воно не набуло ознак загальнообов'язковості виконання і преюдиціальності встановлених у ньому фактів, але в той же час усі суб'єкти права стають пов'язаними зробленими в ньому висновками щодо існування і дійсності правовідносин сторін [7, с. 94]. При цьому, на його думку, рішення третейського суду є документом, який повинен враховуватись усіма суб'єктами права [7, с. 94]. У низці випадків при розгляді спору в міжнародному комерційному арбітражі для появи властивості виключності винесене рішення повинно пройти процедуру визнання.

Необхідно погодитися із М. Е. Морозовим у цьому питанні, оскільки нескасоване рішення третейського суду позбавляє сторін третейського розгляду можливості вирішити свій цивільний спір, по якому вже прийнято рішення третейського суду, у суді загальної юрисдикції. Тільки після скасування рішення третейського суду та визнання недійсною третейської угоди можливе вирішення відповідного цивільного спору в суді загальної юрисдикції.

Однак виключність рішення третейського суду має певні особливості порівняно із виключністю рішення суду загальної юрисдикції: обставини, встановлені у рішенні третейського суду, не є преюдиційними для суду загальної юрисдикції при розгляді цивільної справи. На цю проблему зверталася увага в юридичній літературі, зважаючи на те, що для господарського суду при розгляді господарської справи такі обставини будуть преюдиційними, у зв'язку із цим пропонувалося запровадити преюдиційність фактів та обставин, встановлених рішенням третейського суду і в цивільному судочинстві [8, с. 356; 9].

Таким чином, з моменту прийняття третейським судом рішення воно набуває таких властивостей, як незмінність, неспростовність та виключність, а також наявні усі умови законної сили такого рішення. Ні сторони третейського суду не вправі подавати вимогу із спору, вже вирішеного у третейському суді, ні суд загальної юрисдикції не вправі таку вимогу приймати та вирішувати. Держава в особі судових

органів не вправі змінювати або скасовувати ухвалене третейським судом рішення, крім випадків, передбачених ст. 51 Закону України “Про третейські суди”.

Тому можна стверджувати про те, що рішення третейського суду набирає законної сили з моменту його прийняття третейським судом, а припис, який міститься у рішенні суду, є остаточним і таким, що не може бути змінений будь-яким суб’єктом — ні сторонами, ні третейським судом, ні судом загальної юрисдикції, за допомогою оскарження рішення, його зміни, скасування або подання вимоги, тотожної вже вирішеній у третейському суді, до суду загальної юрисдикції.

Статичний елемент законної сили — це остаточність рішення суду, що виникає у зв’язку із набранням рішенням суду законної сили й означає стійкість владного веління, яке міститься у рішенні суду, неможливість його зміни або скасування через апеляційне оскарження або перегляд судом, що ухвалив рішення, або пред’явлення позову, тотожного із тим, щодо якого було ухвалено рішення.

Питання про обов’язковість рішення третейського суду, що набрало законної сили, більш дискусійне.

Рішення третейського суду, що набрало законної сили, є обов’язковим для сторін та інших осіб, які брали участь у справі. Це так званий динамічний елемент законної сили рішення будь-якого суду, в тому числі і третейського. З урахуванням цієї обставини не можна погодитися із висловленою у юридичній літературі позицією про те, що рішення третейського суду не є обов’язковими в тій мірі, в якій це стосується актів судів загальної юрисдикції, і не може розглядатися як акт, обов’язковий для виконання особами, які не є сторонами третейської угоди [10, с. 214].

Хоча у ст. 50 Закону України “Про третейські суди” мова йде про добровільне виконання рішення третейського суду: “сторони, які передали спір на вирішення третейського суду, зобов’язані добровільно виконати рішення третейського суду, без будь-яких зволікань чи застережень”, однак властивість обов’язковості навіть суду загальної юрисдикції включає також і обов’язок добровільно виконувати рішення. Теза про добровільність виконання рішення третейського суду в цьому випадку міститься у Законі лише через те, що рішення за своїм юридичним змістом, а також за юридичним змістом третейської угоди презюмується бути виконаним сторонами добровільно [10, с. 214].

Крім того, відповідно до ст. 57 Закону України “Про третейські суди” рішення третейського суду, яке не виконано добровільно, підлягає примусовому виконанню в порядку, що встановлений для виконання судових рішень, ухвалених судами загальної юрисдикції. При цьому підставою для такого примусового виконання є виконавчий документ, виданий судом загальної юрисдикції на підставі поданої стороною третейського розгляду заяви. Така заява подається протягом трьох років з моменту прийняття відповідного рішення третейським судом.

Тому із зазначеного видно, що вже з моменту прийняття рішення третейським судом воно набирає законної сили, внаслідок чого правовідносини, встановлені цим рішенням, стають визначеними, а відповідне рішення є здатним до реалізації, в тому числі примусової.

На основі проведеного дослідження приходимо до таких висновків:

1. Законна сила рішення третейського суду — це його якість, що характеризує його як акт правосуддя і забезпечує реалізацію припису, що міститься у рішенні, та визначеність у встановлених рішенням третейського суду правовідносинах.

2. Рішення третейського суду набирає законної сили з моменту прийняття. З цього ж моменту це рішення набуває властивостей незмінності, неспростовності, виключності та обов’язковості.

3. Законна сила рішення третейського суду має такі ж умови та правові наслідки, як і законна сила рішення суду загальної юрисдикції.

4. Виключність рішення третейського суду — це неможливість подання вимоги, тотожної вже вирішеній третейським судом, до іншого третейського суду, а також

до суду загальної юрисдикції; неможливість вирішення такої вимоги третейським судом, судом загальної юрисдикції.

Список використаних джерел

1. *Притика, Ю. Д.* Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Притика Юрій Дмитрович. — К., 2006. — 632 арк.
2. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 35. — Ст. 412.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [Текст] // ВВР. — 2004. — № 40-41, 42. — Ст. 492.
4. *Гаврік, Р. О.* Законна сила судових рішень у цивільних справах [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Гаврік Роман Олександрович ; НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України. — К., 2011. — 224 арк.
5. Науково-практичний коментар Закону України “Про третейські суди” [Текст] / за ред. Ю. В. Білоусова та П. В. Куфтирева. — К. : Правова єдність, 2008. — 432 с.
6. *Дубровина, М. А.* Международный коммерческий арбитраж в Швейцарии [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Дубровина Мария Анатольевна. — М., 2001. — 210 л.
7. *Морозов, М. Э.* Правовое значение решения третейского суда [Текст] / М. Э. Морозов // Третейский суд. — 2004. — № 2. — С. 90-95.
8. *Масюк, В. В.* Презумпції та преюдиції в цивільному судочинстві [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Масюк Василь Васильович. — Х., 2010. — 204 арк.
9. *Масюк, В. В.* Преюдиціальний характер рішення третейського суду в цивільному судочинстві [Текст] / В. В. Масюк // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф. [23 трав. 2009 р.]. — Х. : Харк. нац. ун. внутр. справ, 2009. — С. 355-356.
10. *Курочкин, С. А.* Третейское разбирательство гражданских дел в Российской Федерации: теория и практика [Текст] / С. А. Курочкин. — М. : Волтерс Клувер, 2007. — 272 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Національної академії державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького (протокол № 23 від 29 травня 2013 року)*

Надійшла до редакції 01.06.2013

Гаврик Р. А. К вопросу о законной силе решения третейского суда

Исследовано содержание и условия вступления в законную силу решений третейского суда. Также исследованы ее юридические свойства и правовые последствия, сформулировано содержание свойств неизменности, неопровержимости и исключительности решения третейского суда.

Ключевые слова: законная сила, решение третейского суда, неизменность, неопровержимость, исключительность.

Gavrik, R. O. The Legal Validity of Arbitration Award

The research of content and requirements of the legal validity of decision of arbitration court is in this scientific article. Also, there was researched legal properties and legal consequences of the legal validity of decision of arbitration court, there was formulated the content of invariability, incontrovertibility, exclusivity of this decision.

Keywords: the legal validity, arbitration award, invariability, incontrovertibility, exclusiveness.

